

KUML 2001

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

Register 1981-2000

With summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag

I Paradisets Have

Af FLEMMING HØJLUND

Omslagene på de første tre årgange af *Kuml* viser fotografier af prægtige danske oldtidsminder: den store runesten fra Jelling, Stabelhøjene ved Agri og stendyssen ved Torup. Åbner man bindene, finder man artikler om jysk sten-, bronze- og jernalder, hvilket ikke kan undre, da *Kuml* jo som bekendt udgives af Jysk Arkæologisk Selskab.

Men så i 1954 flyttes scenen til sydlige himmelstrøg! Omslaget domineres dette år af en daddelpalme med to kæmpestore gravhøje i baggrunden. Og inde i bogen kan man, foruden artikler om helleristninger i Norditalien og om arkitekten i antikken, læse ikke mindre end seks artikler om resultaterne af den 1. Danske Arkæologiske Bahrain-Expedition. P.V. Glob lægger ud med *Bahrain. Øen med de hundredtusinde Gravhøje, Flintpladser i Bahraíns Ørken, Templer ved Barbar og Bahraíns Oldtidshovedstad* og Geoffrey Bibby følger efter med *Fem af Bahraíns Hundrede Tusinde Gravhøje og Tyrebrønden*. De følgende år er rapporter om udgravningerne på Bahrain og senere hen i de andre sheikdommer Qatar, Kuwait og Abu Dhabi fast repertoire i *Kuml*.

Men så slutter det med festskriftet til Glob's 60-års fødselsdag, *Kuml* 1970, som indeholdt tre artikler om arabisk arkæologi, og en enkelt artikel i *Kuml* 1972. I de sidste knap 30 år har tidsskriftet ikke indeholdt en eneste artikel om Arabien. Hvorfor? Først og fremmest fordi museets arbejde i Den Arabiske Golf helt skiftede karakter. Pionerårene med de storslåede rekognosceringer og udgravninger blev afløst af møjsommelige studier af det udgravede materiale – det nødvendige forarbejde til de endelige publikationer. Kun i Abu Dhabi og Oman fortsatte Karen Frifelt pionerånden igennem 1970'erne og 1980'erne, men hun publicerede overvejende sine resultater i internationale, engelsksprogede tidsskrifter.

De direkte feltreportager i *Kuml* ophørte altså, men den efterfølgende forskning i arabisk arkæologi – ved skrivebordet og på magasinet – sneg sig alligevel ind i *Kuml*. Fra 1973 kan man bag i årbogen se en liste over Jysk Arkæologisk Selskabs Publikationer (forkortet JASP), og her begynder de arabiske monografier at gøre deres indtog. Først Holger Kapels atlas over stenalderboplader på halvøen Qatar fra 1967 og Geoffrey Bibbys rekognosceringer i den østlige del af Saudi Arabien fra 1973. Herefter følger de hellenistiske udgravninger på øen Failaka i Kuwait med Hans Erik Mathiesens behandling af terracottafigurinerne (1982), Lise Hannestads

værk om keramikken (1983) og Kristian Jeppesens fremlægning af tempel og befæstningen (1989). En lignende serie om bronzealderudgravningerne på Failaka er begyndt med Poul Kjærums første bind om stempel- og cylinderseglene (1983) og Flemming Højlands bearbejdning af keramikken (1987). Udgravningerne på øen Umm an-Nar i Abu Dhabi er fremlagt af Karen Frifelt i to bind om bopladsen (1991) og gravene (1995), og Bahraíns oldtidshovedstad på Bahrain er analyseret af H. Hellmuth Andersen og Flemming Højlund i to bind om hhv. den nordlige bymur og det islamiske fort (1994) og de centrale, monumentale bygninger (1997).

Og der er mere på vej! Et bind om islamiske fund på Bahrain er netop færdiggjort til trykning, og bronzealdertemplerne ved landsbyen Barbar er under bearbejdning. Også andre bind er under forberedelse af danske og udenlandske forskere, men de vigtigste resultater af ekspeditionerne til Den Arabiske Golf er efterhånden fremlagt i en bindstærk serie.

Hermed er en epoke afsluttet, og Moesgård Museums 50 års jubilæum i 1999 blev da også en kærkommen lejlighed til at se tilbage på indsatsen i Den Arabiske Golf med udstillingen *Glob og Paradisets Have. De danske ekspeditioner til Bahrain* og til samtidig at overveje, hvad der skal ske fremover.

Hvordan ser forholdet mellem Moesgård Museum og Bahrain da ud i dag, 23 år efter den sidste ekspedition, efter at de fleste af de gamle udgravninger er blevet publiceret, og efter at de to initiativtagere til ekspeditionerne, P.V. Glob og Geoffrey Bibby, begge er døde?

Vi har i Danmark været vant til at betragte Bahrain som et eksotisk land med en spændende fortid. Men faktisk findes der på Bahrain en tilsvarende fascination af Danmark og af Moesgård Museum. Bahrainere undrer sig over, hvorfor danske forskere igennem så mange år har interesseret sig for netop deres lille ø. Det var nok heller ikke tilfældigt, at det i midten af 1980'erne var arkæologer og etnografer fra Moesgård Museum, der blev inviteret til at deltage i indretningen af udstillingerne i det nye nationalmuseum på Bahrain.¹ Museumsfolk fra de arabiske lande opfatter det som en slags pilgrimsrejse at tage til Moesgård: Vores nærorientalske magasin med arkæologisk materiale fra alle Golflandene er enestående, og de etnografiske samlinger er usædvanlige, fordi de er indsamlet med masser af oplysninger om, hvad genstandene har været brugt til, af hvem og hvor.

Bahrainernes fascination af Moesgård Museum var tydelig, da deres undervisningsminister, Abdulaziz Al-Fadl, besøgte museet i forbindelse med åbningen af Bahrain-udstillingen i 1999. Al-Fadl blev vist rundt på museets orientalske afdeling, og i foto- og filmarkivet fik han overrakt en bog med fotografier taget af danske ekspeditionsmedlemmer i Den Arabiske Golf, en bog der var blevet forberedt specielt til udstillingen. Al-Fadl

Fig. 1. Maleren Karl Bovin viser skolepiger rundt i den danske lejr på Bahrain ca. 1958.

The painter Karl Bovin shows the Danish camp on Bahrain to schoolgirls, c.1958.

var meget optaget af at se fotografierne af sin barndoms Bahrain, som danskerne mødte i 1950'erne og 1960'erne, et uspoleret Bahrain, meget forskelligt fra det moderne samfund, det er i dag. At han tilfældigt opdagede et fotografi af sin egen far, stående ved siden af P.V. Glob og Sheik Salman Al Khalifa under åbningen i 1956 af Glob's første arkæologiske udstilling i hovedstaden Manama, gjorde ikke hans begejstring mindre. Aftenen efter åbningen af Glob-udstillingen på Moesgård havde den danske kulturminister Elsebeth Gerner Nielsen inviteret til festmiddag, og her afslørede Al-Fadl, at han som barn var på udflugt med skolen til de danske udgravninger og her på kanten af udgravningen fik sin første undervisning i Bahrains oldtid af en dansk arkæolog! (fig. 1)

Et andet eksempel: Ved en udstillingsåbning på Bahrains Kunstcenter i februar 1999 mødte jeg en gammel bahrainer, maleren Abdelkarim Al-Orrayed, som viste sig at være en god ven af den danske maler Karl Bovin, som deltog i Globs ekspeditioner. Han fortalte, hvordan Bovin i 1956 havde udstillet sine malerier i en skole i hovedstaden Manama. For sit indre øje kunne han stadig se Bovin sidde i sin arabiske kjortel i et hjørne af lokalet og spille på en fløjte, som han havde skåret i Sheik Ibrahims have.

Al-Orrayed uddyber i et brev: "Jeg husker udmærket den dag i år 1956, da jeg mødte Karl Bovin for første gang. Han var i færd med at tegne en af de smalle veje i det beboelseskvarter, hvor jeg boede. Jeg fulgte ham med stor opmærksomhed sammen med min ven Hussain As-Suni – vi var hhv. 23 og 21 år. Da han var færdig, inviterede jeg ham til mit hus, hvor jeg viste ham mine tegninger. Han kiggede opmærksomt på dem og gav mig gode råd, som jeg skulle tage i betragtning, hvis jeg ville blive en god kunstner; blandt andet skulle jeg fokusere på linierne, form, lys, afstand og skygge. Han opfordrede mig til at være ude og øve mig meget i felten og bruge forskellige modeller. Det var et vendepunkt i vores liv som unge kunstnere, da min ven Hussain og jeg besluttede at følge Bovins opfordringer. Vi tog ud alle mulige steder, tehuse, markeder, gader, landskaber og øvede os der, men havet var det mest tiltrækkende fænomen for os. I min bog *En introduktion til den moderne kunst på Bahrain* har jeg fortalt om Bovins udstillinger i 1950'erne, og om hans store påvirkning på mig som kunstner. Bovins talent gav os en stor inspiration til at genopdage naturen og landskabet på Bahrain og indgav os den følelse, at vi havde mange kræfter, som vi kunne investere i kunsten. Bovin bidrog til en ny start for os unge malere, der havde valgt naturen som hovedemne".²

Abdelkarim Al-Orrayed blev den første maler på Bahrain, som kunne leve af sin kunst, og han åbnede omkring 1960 et atelier, hvorfra han solgte sine billeder. To af hans landskabsakvareller hænger nu på Moesgård.

Måske er det fremgået af disse to beretninger, at Bahrain og Moesgård Museum har en fælles historie, som begge parter værdsætter og ønsker at fortsætte. Den gensidige fascination er et godt fundament at bygge på, og de tætte bånd, det nære personlige kendskab til hinanden, som rækker gennem snart flere generationer, er en værdifuld ballast som modvægt mod de tendenser, der fjerner mennesker, kulturer og lande fra hinanden. Der er allerede igangsat flere fællesprojekter: Danske arkæologistuderende deltager i udgravninger på Bahrain og andre steder i Den Arabiske Golf; en etnografistuderende planlægger et længerevarende ophold i en landsby på Bahrain for at sammenligne forældres forventninger til deres børn på Bahrain med forholdene i Danmark; P.V. Globs bog *Al-Bahrain* er oversat til arabisk; Moesgårds fotografier og film fra Golfen skal gøres

alment tilgængelige på internettet; en udstilling på Bahrains Nationalmuseum om de danske ekspeditioner er under forberedelse, o.m.a.

To projekter skal her beskrives nærmere: Nye udgravninger på Bahrain som skal udforske, hvordan det ferske vand blev udnyttet i fortiden, og udgivelsen af en bog og tre CD'er, *Music in Bahrain*, som vil gøre Bahrains traditionelle musik tilgængelig ikke blot for Bahrains befolkning, men for hele verden.

Nye udgravninger på Bahrain

Bahrain har i årtusinder været berømt for sin overflod af ferskvandskilder, der har muliggjort et bælte af oaser over den nordlige halvdel af øen. Naturlig frugtbarhed sammen med øens gunstige beliggenhed midt i Den Arabiske Golf gjorde allerede i det 3. årtusind f.Kr. Bahrain til et center for civilisation og et knudepunkt for handelen mellem de store byer i Mesopotamien og Indusdalen.

Fig. 2. Barbartemplet, rekonstrueret til filmen *Land of the Living*, om de danske ekspeditioner til Bahrain, ca. 1960.

The Barbar temple, reconstructed for the film *Land of the Living*, about the Danish expeditions to Bahrain, c.1960.

Det ferske vand spillede også en vigtig rolle i det gamle Bahrains religion, som det kan ses i arkæologiske udgravninger og læses på mesopotamiske kileskrifttavler: Et storslået tempel i lysende kalkstensblokke blev bygget over en kilde, og de gamle tekster nævner, at vandet blev givet til Bahrain (*Dilmun*) af guderne.

På trods af det ferske vands overvældende betydning for en afsvedet ørkenø har ingen studier været rettet mod at forstå, hvordan vandet oprindelig blev "tæmmet" på Bahrain. Derfor begynder Moesgård Museum nu at udforske de tidligste kunstvandningsteknikker på øen og deres betydning for Bahrains udvikling.

Ved landsbyen Barbar på Bahrain opdagede P.V. Glob i 1954 en forhøjning i landskabet, som i de følgende år blev udgravet. Højen viste sig at dække over tre forskellige templer bygget ovenpå og udenom hinanden. Opbygget af hvidlige kvadersten har Barbartemplet været et imponerende bygningsværk, og ganske særlig betydning har det fået i nærorientalsk forskning, idet man her for første og eneste gang har afdækket det hellige kildekammer, *abzu*, hvor guden *Enki* boede (fig. 2).

På vestsiden af Barbartemplet løb en monumental trappe, flankeret på begge sider af kultfigurer, gennem en portal ned til et underjordisk kammer, hvori sprang en ferskvandskilde. I dette kammer smukke kvaderstensvægge var der tre åbninger, hvorigennem vandet strømmede ud. Kun det østlige udløb blev nærmere undersøgt, idet ydersiden af en underjordisk, stenbygget akvadukt blev truffet nogle få meter fra kildekammeret.

Øst for templet blev en anden underjordisk akvadukt fulgt over 16 m. Den blev udgravet to steder og viste sig at være næsten mandshøj. Gulvet var dækket af store sten med en udhugget kanal, og loftet var lagt af lige så store stenplader (fig. 3).

Der kan ikke være tvivl om, at kildekammeret var en central og kraftig betydningsladet del af templet. Spørgsmålet er imidlertid, hvilken funktion akvadukterne havde. At de skulle transportere det ferske vand væk fra kildekammeret synes sikkert, men var dette led i et rent rituel arrangement, eller var formålet tillige at lede vandet ud til overrisling af haverne?

For at afklare disse spørgsmål vil vi forsøge at spore akvadukternes fortsættelser, bl.a. med forskellige sporingsteknikker, såsom georadar og magnetometer. Da Barbartemplets omgivelser er dækket af flere meter flyvesand, er der gode muligheder for at følge akvadukterne, om nødvendigt over store afstande, og skulle de vise sig at føre ud til de gamle haver, kan disse måske afdækkes under sandet.

Underjordiske vandkanaler af lignende konstruktion, som tapper kilder eller grundvand, har været i brug op til vor tid på Bahrain og anvendes stadig i Iran og på den arabiske halvø, især i Oman, hvor de forsyner

Fig. 3. Fire tusinde år gammel, underjordisk vandkanal, udgravet 1961 ved Barbar-templet. Tagpladerne er ca. 1.5 m bredde.

A four thousand-year-old underground water canal excavated in 1961 by the Barbar temple. The ceiling stones are c.1.5-m wide.

haverne med vand til overrisling. De kaldes *qanater* og anses almindeligvis for at være bygget af perserne i perioder, hvor de achaimenidiske eller sassanidiske konger havde kontrol over Arabien (ca. 500 f.Kr. – ca. 600 e.Kr.). Nye udgravningsresultater fra Omanhalvøen tyder dog på, at i det mindste nogle kanalsystemer kan dateres tilbage til ca. 1000 f.Kr. Det vil derfor være af overordentlig stor interesse, hvis tilsvarende, sofistikerede vandføringssystemer på Bahrain kan påvises så langt tilbage som til Barbar-templets bygningstid, omkring 2000 f.Kr.

Fundene tyder på, at Bahrain på dette tidspunkt undergik dramatiske ændringer. Fra en sparsom bebyggelse igennem det meste af det 3. årtusind blev den nordlige del af øen pludselig dækket af udstrakte begravelsespladser, som tyder på en hastig befolkningsekspansion. Samtidig blev hovedbebyggelsen på øens nordkyst befæstet, templer som det ved Barbar opførtes, og kæmpestore “kongehøje” rejstes midt på øen – alt sammen ting der peger i retning af, at et hierarkisk samfund opstod.

Denne hurtige samfundsmæssige udvikling af *Dilmun* må have gået hånd i hånd med en effektivisering af udnyttelsen af ferskvandsressourcerne i agerbruget, med henblik på at forsyne en stigende befolkning med basale fødevarer, og det er måske i denne sammenhæng, at akvadukterne ved Barbar skal forklares?

De planlagte udgravninger vil foregå i et nært samarbejde med Bahraains Nationalmuseum og Aarhus Universitet, og de støttes økonomisk af Carlsbergfondet og Bahraains Kabinets- og Informationsministerium.

Bahrain's musik

Komponisten Poul Rovsing Olsen (1922-82) var i sine kompositioner inspireret af arabisk og indisk musik, og han brugte en stor del af sit liv på at studere den traditionelle musik i landene langs Den Arabiske Golf. I 1958 og i 1962-63 deltog han som musiketnolog i P.V. Globs ekspeditioner til Kuwait, Bahrain og De Forenede Arabiske Emirater, og i 1970'erne arrangerede han selv længere studieophold dernede (fig. 4).

Baggrunden for hans musiketnologiske feltarbejder var den rivende udvikling, som fundene af olie havde sat igang i Golflandene. Det stod klart, at de folkelige musikformer var på vej til at forsvinde sammen med de erhverv og traditioner, de var knyttet til. "Hvis man ikke mere drager på perlefiskeri har man ikke mere brug for arbejdsange med tilknytning

Fig. 4. Beduiner synger og danser ved udgravningerne i Hili, Abu Dhabi, februar 1972. I forgrunden Poul Rovsing Olsen med båndoptager.

Bedouin singing and dancing at the excavation site in Hili, Abu Dhabi, in February 1978. In the front Poul Rovsing Olsen is using a tape recorder.

til dette arbejde. Og hvis man ikke mere gifter sig på traditionel manér med festligheder, der strækker sig over tre, nogen gange fem dage, ja så har man ikke brug for de gamle bryllupssange”.³

Det var således i sidste øjeblik, at Rovsing Olsen med sin båndoptager optog perlefiskernes koncerter, sømændenes arbejdsange, beduinernes krigssange, bryllupsmusik, festmusik m.m. og indsamlede de anvendte musikinstrumenter. Han reddede dermed et enestående materiale af sang og musik, som i dag opbevares på Dansk Folkemindesamling i København. Det omfatter omkring 150 båndruller, der indeholder ca. 700 musikstykker. Musikinstrumenterne findes på Musikhistorisk Museum og på Moesgård Museum (fig. 5).

I løbet af 1960’erne og 70’erne udgav Rovsing Olsen i artikelform en række mindre studier af musikken fra Den Arabiske Golf, som slog hans

Fig. 5. Sanger og lutspringer underholder i “biblioteket” i den danske lejr på Bahrain, ca. 1960.

A singer and lute player entertaining in the “library” of the Danish camp on Bahrain, c.1960.

navn fast som den største kender af musikken fra dette område – et renommé som de tyve år, der er gået siden hans død, ikke har røkket ved. Desuden udgav Rovsing Olsen en LP-plade med perlefiskermusik og sammen med musiketnologen Jean Jenkins fra Horniman Museum i London seks LP-plader, *Music in the World of Islam*, hvoriblandt var syv numre fra Den Arabiske Golf, samt bogen *Music and Musical Instruments in the World of Islam* (London 1976).

Kort før sin død færdiggjorde Rovsing Olsen et stort manuskript på engelsk, *Music in Bahrain*, hvori han sammenfattede næsten 25 års studier af folkemusikken langs Den Arabiske Golf, med hovedvægten lagt på Bahrain. Manuskriptet er opdelt i 11 kapitler, og efter en generel introduktion behandles musikinstrumenter, lutmusik, beduinernes krigs- og æressange, festdanser, perlefiskernes arbejdssange og koncerter, afrikansk influeret musik, dobbeltklarinet- og sækkepipemusik, religiøse sange og kvindesange. 84 udvalgte musikstykker gengives med noder og kommenteres særligt i teksten. Et stort udvalg af denne musik vil blive udgivet på tre CD'er som bilag til bogen.

Dette værk har såvel internationalt som på dansk grund været imødeset med stor forventning af musiketnologer og kendere af den arabiske folkemusik, og Moesgård Museum arbejder nu på, i forståelse med Rovsing Olsens enke, Louise Lerche-Lerchenborg og Dansk Folkemindesamling, at udgive værket.

Udgivelsen forestås af Jysk Arkæologisk Selskab og distributionen sker i samarbejde med Aarhus University Press. Carlsbergfondet og Bahrains Kabinets- og Informationsministerium dækker udgifterne til redaktion og trykning.

Udgivelsen af bogen og CD'erne om Bahrains musik vil blive fejret ved en festlighed på Bahrain. Her afholdes hvert år en kulturfestival, og næste gang vil temaet for festivalen være "gensidig inspiration på tværs af kulturelle grænser" med fokus på Poul Rovsing Olsen. I den forbindelse vil Den Danske Trio, udvidet med bratchisten Anette Slaato, bl.a. opføre *A Dream in Violet*, et stykke musik der er influeret af arabisk musik. Ved samme lejlighed vil den traditionelle perlefiskermusik blive fremført af bahrainske sangere og musikere.

I forbindelse med koncerten på Bahrain er en større turné planlagt i samarbejde med Det Danske Institut i Damaskus, hvor de danske musikere også vil optræde i Damaskus og Beyrut og give "masterclasses" i kammermusik på de lokale musikkonservatorier. Koncertturnéen arrangeres af Louise Lerche-Lerchenborg, der i 1963 tog initiativ til og i over 30 år ledede *Lerchenborg Musikdage*, en af de vigtigste danske musikfestivaler.

Afslutning

Stolthed over egen indsats er vel ikke nogen særlig dansk nationalsport, men hvad de danske ekspeditioner fra museet i Århus har udrettet i Den Arabiske Golf anerkendes overalt. Det er kun ret og rimeligt i dette jubilæumsbind at gøre opmærksom på, at det var gennem årbogen Kuml og Jysk Arkæologisk Selskabs Skriftrække, at kendskabet til de epokegørende opdagelser i Golfen blev bragt ud i verden.

Fremfor alt: Der ligger mange spændende opgaver for Moesgård Museum i samarbejde med landene langs den Arabiske Golf. Fremover vil Kuml igen rapportere om nye udgravninger under palmernes skygge, og med tiden vil større undersøgelser utvivlsomt igen finde vej til selskabets store skriftrække.

NOTER

- 1 Vine 1993.
- 2 Citeret fra brev af 27. marts 1999, oversat fra arabisk af Dr. Mohamed Bander.
- 3 Citat fra Poul Rosing Olsens manuskript *Music in Bahrain*.

LITTERATURLISTE

- Andersen, H. Hellmuth m.fl. (under forberedelse): *The Barbar Temple*. JASP.
- Bibby, Geoffrey 1973: *Preliminary Survey in East Arabia 1968*. JASP 12.
- Frifelt, Karen 1991: *The Island of Umm an-Nar vol. 1. Third Millennium Graves*. JASP 26:1.
- Frifelt, Karen 1995: *The Island of Umm an-Nar vol. 2. The Third Millennium Settlement*. JASP 26:2.
- Frifelt, Karen (i trykken): *Islamic Remains from Bahrain*. JASP.
- Glob, P.V. 1968: *Al-Bahrain. De danske ekspeditioner til Oldtidens Dilmun*. København (under udgivelse på arabisk af Bahraíns Kabinets- og Informationsministerium).
- Hannestad, L. 1983: *The Hellenistic Pottery from Failaka*. Failaka/ Ikaros. The Hellenistic Settlements 2:1-2. JASP 16:2.
- Højlund, Flemming 1987: *The Bronze Age Pottery*. Failaka/Dilmun. The Second Millennium Settlements 2. JASP 17:2.
- Højlund, Flemming & H. Hellmuth Andersen 1994: *Qala'at al-Bahrain vol. 1. The Northern City Wall and the Islamic Fortress*. JASP 30:1.
- Højlund, Flemming & H. Hellmuth Andersen 1997: *Qala'at al-Bahrain vol. 2. The Central Monumental Buildings*. JASP 30:2.
- Højlund, Flemming (under forberedelse): *Qala'at al-Bahrain vol. 3*. JASP.
- Højlund, Flemming 1999: Ekspeditionerne til Den arabiske Golf. I: Ole Høiris m.fl. (red.) *Menneskelivets mangfoldighed. Arkæologisk og antropologisk forskning på Moesgård*. Højbjerg.
- Højlund, Flemming 1999: *Glob og Paradisets Have. De danske ekspeditioner til Den Arabiske Golf* (på dansk, engelsk og arabisk). Højbjerg.
- Jeppesen, Kristian 1989: *The Sacred Enclosure in the Hellenistic Period*. Failaka/Ikaros. The Hellenistic Settlements 3. JASP 16:3.
- Jørgensen, Henning 1999: *Bovins Bahrain*. Højbjerg.
- JASP = Jutland Archaeological Society Publications. Moesgaard Museum. Aarhus/Højbjerg.
- Kapel, Holger 1967: *Atlas of the Stone Age Cultures of Qatar*. JASP 6.

- Kjærøum, Poul 1983: *The Stamp and Cylinder Seals. Plates and Catalogue Descriptions*. Failaka/Dilmun. The Second Millennium Settlements 1:1. JASP 17:1.
- Kjærøum, Poul (under forberedelse): *The Stamp and Cylinder Seals. Text volume*. JASP.
- Mathiesen, Hans Erik 1982: *The Terracotta Figurines*. Failaka/Ikaros. The Hellenistic Settlements 1. JASP 16:1.
- Al-Orrayed, Abdulkarim 1989: *An introduction to the fine arts in Bahrain* (in Arabic). Manama, Bahrain.
- Rovsing Olsen, Poul (under redaktion): *Music in Bahrain*. JASP.
- Vine, Peter 1993: *Bahrain National Museum*. Bahrain Ministry of Information. London.

SUMMARY

In the Garden of Eden

The covers of the first three volumes of *Kuml* show photographs of fine Danish antiquities. Inside the volumes have articles on the Stone Age, the Bronze Age and the Iron Age in Jutland, which is to be expected as *Kuml* is published by the Jutland Archaeological Society. However, in 1954 the scene is moved to more southern skies. This year, the cover is dominated by a date palm with two huge burial mounds in the background. Inside the book one reads no less than six articles on the results from the First Danish Archaeological Bahrain Expedition. P.V. Glob begins with: *Bahrain – Island of the Hundred Thousand Burial Mounds*, *The Flint Sites of the Bahrain Desert*, *Temples at Barbar* and *The Ancient Capital of Bahrain*, followed by Bibby's *Five among Bahrain's Hundred Thousand Burial Mounds* and *The Well of the Bulls*. The following years, reports on excavations on Bahrain and later in the sheikhdoms of Qatar, Kuwait and Abu Dhabi are on *Kuml*'s repertoire.

However, it all ends with the festschrift to mark Glob's 60th anniversary, *Kuml* 1970, which has three articles on Arab archaeology and a single article in 1972. For the past thirty years almost, the journal has not had a single article on Arabia. Why is that? Primarily because the character of the museum's work in the Arabian Gulf changed completely. The pioneers' years of large-scale reconnaissance and excavations were succeeded by labourous studies of the excavated material – the

necessary work preceding the final publications. Only in Abu Dhabi and Oman, Karen Frifelt carried on the pioneer spirit through the 1970s and 1980s, but she mainly published her results in international, English-language journals.

Consequently, the immediate field reports ended, but the subsequent research into Arab archaeology – carried out at the writing desk and with the collections of finds – still crept into *Kuml*. From 1973, the journal contained a list of the publications made by the Jutland Archaeological Society (abbreviated JASP), and here, the Arab monographs begin to make their entry. The first ones are Holger Kapel's *Atlas of the Stone Age Cultures of Qatar* from 1967 and Geoffrey Bibby's survey in eastern Saudi Arabia from 1973. Then comes the Hellenistic excavations on the Failaka island in Kuwait with Hans Erik Mathiesen's treatise on the terracotta figurines (1982), Lise Hannestad's work on the ceramics (1983) and Kristian Jeppesen's presentation of the temple and the fortifications (1989). A similar series on the Bronze Age excavations on Failaka has started with Poul Kjærøum's first volume on the stamp and cylinder seals (1983) and Flemming Højlund's presentation of the ceramics (1987). The excavations on the island of Umm an-Nar in Abu Dhabi was published by Karen Frifelt in two volumes on the settlement (1991) and the graves (1995), and the ancient capital of Bahrain was

analysed by H.Hellmuth Andersen and Flemming Højlund in two volumes on the northern city wall and the Islamic fort (1994) and the central, monumental buildings (1997) respectively.

More is on its way! A volume on Islamic finds made on Bahrain has just been made ready for printing, and the Bronze Age temples at the village of Barbar is being worked up. Danish and foreign scholars are preparing other volumes, but the most important results of the expeditions to the Arabian Gulf have by now been published in voluminous series.

With this, an era has ended, and Moesgård Museum's 50th anniversary in 1999 was a welcome opportunity of looking back at the Arabian Gulf effort through the exhibition *Glob and the Garden of Eden. The Danish Bahrain expeditions* and to consider what will happen in the future.

How then is the relationship between Moesgård Museum and Bahrain today, twenty-three years after the last expedition – now that most of the old excavations have been published and the two originators of the expeditions, P.V. Glob and Geoffrey Bibby have both died?

In Denmark we usually consider Bahrain an exotic country with an exciting past. However, in Bahrain there is a similar fascination of Denmark and of Moesgård Museum. The Bahrain people are wondering why Danish scholars have been interested in their small island for so many years. It was probably not a coincidence when in the 1980s archaeologist and ethnographers from Moesgård Museum were invited to take part in the furnishing of the exhibitions in the new national museum of Bahrain. Today, museum staff from Arab countries consider a trip to Moesgård a near-pilgrimage: our collection of Near East artefacts from all the Gulf countries is unique, and the ethnographic collections are unusual in that they were collected with thorough information on the use, the users and the origin of each item.

The Bahrain fascination of Moesgård Museum was also evident, when the Bahrain minister of education, Abdulaziz Al-Fadl, visited the museum in connection with the opening of the Bahrain exhibition in 1999.

Al-Fadl visited the museum's oriental department, and in the photo and film archive a book with photos taken by Danish members of the expeditions to the Arabian Gulf was handed over to him. Al-Fadl was absorbed by the photos of the Bahrain of his childhood – the 1950s and 1960s – an unspoilt society very different from the modern Bahrain. His enthusiasm was not lessened when he saw a photo of his father standing next to P.V. Glob and Sheikh Salman Al Khalifa taken at the opening of Glob's first archaeological exhibition in Manama, the capital. At a banquet given by Elisabeth Gerner Nielsen, the Danish minister of culture, on the evening following the opening of the Glob exhibition at Moesgård, Al-Fadl revealed that as a child, he had been on a school trip to the Danish excavations where – on the edge of the excavation – he had his first lesson in Bahrain's prehistory from a Danish archaeologist (fig. 1).

Another example: When attending the opening of an art exhibition at Bahrain's Art Centre in February 1999, I met an old Bahrain painter, Abdelkarim Al-Orrayed, who turned out to be a good friend of the Danish painter Karl Bovin, who took part in Glob's expeditions. He told me, how in 1956, Bovin had exhibited his paintings in a school in Manama. He recalled Bovin sitting in his Arabian tunic in a corner of the room, playing a flute, which he had carved in Sheikh Ibrahim's garden.

In a letter, Al-Orrayed states: "I remember very well the day in 1956, when I met Karl Bovin for the first time. He was drawing some narrow roads in the residential area where I lived. I followed him closely with my friend Hussain As-Suni – we were twenty-three and twenty-one years old respectively. When he had finished, I invited him to my house where I showed him my drawings. He looked at them closely and gave me good advice to follow if I wanted to become a skilful artist – such as focusing on lines, form, light, distance, and shadow. He encouraged me to practice outdoors and to use different models. It was a turning point in our young artists' lives when Hussein and I decided to follow Bovin's instructions. We went everywhere – to the teahouses, the markets, the streets, and the countryside – and practised

there, but the sea was the most fascinating phenomenon to us. In my book, *An Introduction to Modern Art in Bahrain*, I wrote about Bovin's exhibitions in the 1950s and his great influence on me as an artist. Bovin's talent inspired us greatly in rediscovering the nature and landscape on Bahrain and gave us the feeling that we had much strength to invest in art. Bovin contributed to a new start to us young painters, who had chosen the nature as our main motif."

Abdelkarim Al-Orrayed was the first Bahrain painter to live of his art, and around 1960 he opened a studio from which he sold his paintings. Two of his landscape watercolours are now at Moesgård.

These two stories may have revealed that Bahrain and Moesgård Museum have a common history, which both parts value and wish to continue. The mutual fascination is a good foundation to build on and the close bonds and personal acquaintance between by now more generations is a valuable counterbalance to those tendencies that estrange people, cultures, and countries from one another.

Already, more joint projects have been initiated: Danish archaeology students are taking part in excavations on Bahrain and elsewhere in the Arabic Gulf; an ethnography student is planning a long stay in a village on Bahrain for the study of parents' expectations to their children on Bahrain as compared with the conditions in Denmark; P.V. Glob's book, *Al-Bahrain*, has been translated into Arabic; Moesgård's photos and films from the Gulf are to become universally accessible via the Internet; an exhibition on the Danish expeditions is being prepared at the National Museum of Bahrain, and so forth.

Two projects are to be described in more detail here: New excavations on Bahrain that are to investigate how fresh water was exploited in the past, and the publication of a book and three CDs, *Music in Bahrain*, which will make Bahrain's traditional music accessible not just to the population of Bahrain, but to the whole world.

New excavations on Bahrain

For millennia, Bahrain was famous for its abundance of fresh water springs, which made a belt of oases across the northern half

of the island possible. Natural fertility combined with the favourable situation in the middle of the Arab Gulf made Bahrain a cultural and commercial centre that traded with the cities of Mesopotamia and the Indus Valley already in the third millennium BC.

Fresh water also played an important part in Bahrain's ancient religion, as seen from archaeological excavations and Mesopotamian cuneiform tablets: A magnificent temple of light limestone was built over a spring, and according to old texts, water was the gods' gift to Bahrain (*Dilmun*).

Although fresh water had an overwhelming importance to a parched desert island, no studies have been directed towards the original "taming" of the water on Bahrain. Therefore, Moesgård Museum is now beginning to look into the earliest irrigation techniques on the island and their significance to Bahrain's development.

Near the Bahrain village of Barbar, P.V. Glob in 1954 discovered a rise in the landscape, which was excavated during the following years. It turned out that the mound covered three different temples, built on top of and around each other. The Barbar temple was built of whitish ashlar and must have been an impressive structure. It has also gained a special importance in Near East research, as this is the first and only time that the holy spring chamber, the *abzu*, where the god *Enki* lived, has been unearthed (fig. 2).

On the western side of the Barbar temple a monumental flight of steps, flanked on both sides by cult figures, was leading through a portal to an underground chamber with a fresh water spring. In the beautiful ashlar walls of this chamber were three openings, through which water flowed. Only the eastern outflow was investigated, as the outside of an underground stone-built aqueduct was found a few metres from the spring chamber.

East of the temple another underground aqueduct was followed along a 16-m distance. It was excavated at two points and turned out almost to have the height of a man. The floor was covered with large stones with a carved canal and the ceiling was built of equally large stones (fig. 3).

No doubt the spring chamber was a central part of the temple, charged with great importance. However, the function of the

aqueducts is still unknown. It seems obvious that they were to lead the fresh water away from the source chamber, but was this part of a completely ritual arrangement, or was the purpose to transport the water to the gardens to be used for irrigation?

To clarify these questions we will try to trace the continuations of the aqueducts using different tracing techniques such as georadar and magnetometer. As the surroundings of Barbar temple are covered by several metres of shifting sand, the possibilities of following the aqueducts are fine, if necessary even across a great distance, and if they turn out to lead to old gardens, then these may be exposed under the sand.

Underground water canals of a similar construction, drawing water from springs or subsoil water, have been used until modern times on Bahrain, and they are still in use in Iran and on the Arabian Peninsula, especially in Oman, where they supply the gardens with water for irrigation. They are called *qanats* and are usually considered built by the Persians during periods when the Achaemenid or Sassanid kings controlled Arabia (c.500 BC - c.600 AD). However, new excavation results from the Oman peninsula indicate that at least some canal systems date from c.1000 BC. It is therefore of utmost interest if similar sophisticated transportation systems for water on Bahrain may be proven to date from the time of the erection of the Barbar temple, i.e. c. 2000 BC.

The finds suggest that around this time Bahrain underwent dramatic changes. From being a thinly inhabited island during most of the 3rd millennium BC, the northern part of the island suddenly had extensive burial grounds, showing a rapid increase in population. At the same time the major settlement on the northern coast was fortified, temples like the one at Barbar were built, and gigantic "royal mounds" were built in the middle of the island – all pointing at a hierarchic society coming into existence.

This fast social development of *Dilmun* must have paralleled efficiency in the exploitation of fresh water resources for farming to supply a growing population with the basic food, and perhaps this explains the aqueducts by Barbar?

The planned excavations will be carried out in close cooperation between the Na-

tional Museum of Bahrain and Aarhus University, and they are supported financially by the Carlsberg Foundation and Bahrain's Cabinet and Information Ministry.

The music of Bahrain

The composer Poul Rovsing Olsen (1922-1982) was inspired by Arab and Indian music, and he spent a large part of his life studying traditional music in the countries along the Arabian Gulf. In 1958 and 1962-63 he took part in P.V. Glob's expeditions to Arabia as a music ethnologist and in the 1970s he organised stays of long duration here (fig. 4).

The background for his musical fieldwork was the rapid development, which the oil finds in the Gulf countries had started. The local folk music would clearly disappear with the trades and traditions with which they were connected. "If no one goes pearl fishing anymore, then no one will need the work songs connected to this work. And if no one marries according to tradition with festivity lasting three or sometimes five days, then no one will need the old wedding songs anymore".

It was thus in the last moment that Rovsing Olsen recorded the pearl fishers' concerts, the seamen's shanties, the bedouin war songs, the wedding music, the festival music etc. on his tape recorder. By doing this he saved a unique collection of song and music, which is now stored in the Dansk Folkemindedsamling in Copenhagen. It comprises around 150 tapes and more than 700 pieces of music. The instruments are to be found at the Musikhistorisk Museum and Moesgård Museum (fig. 5).

During the 1960s and 1970s Rovsing Olsen published a number of smaller studies on music from the Arabian Gulf, which established his name as the greatest connoisseur of music from this area – a reputation, which the twenty years that have passed since his death have not shaken. Rovsing Olsen also published an LP record with pearl fisher music, and with the music ethnologist Jean Jenkins from the Horniman Museum in London he published six LP records, *Music in the World of Islam* with seven numbers from the Arabian Gulf, and the book *Music and Musical Instruments in the World of Islam* (London 1976).

Shortly before his death, Rovsing Olsen

finished a comprehensive manuscript in English, *Music in Bahrain*, where he summed up nearly twenty-five years of studies into folk music along the Arabian Gulf, with the main emphasis on Bahrain. The manuscript has eleven chapters, and after a short introduction Rovsing Olsen deals with musical instruments, lute music, war and honour songs of the bedouins, festivity dance, working songs and concerts of the pearl fishers, music influenced from Africa, double clarinet and bag pipe music, religious songs and women's songs. Of these, eighty-four selected pieces of music are reproduced with notes and commented in the text. A large selection of this music will be published on three CDs to go with the book.

This work has been anticipated with great expectation by music ethnologists and connoisseurs of Arabic folk music, and in agreement with Rovsing Olsen's widow, Louise Lerche-Lerchenborg and Dansk Folkemindesamling, Moesgård Museum is presently working on publishing the work.

The publication is managed by the Jutland Archaeological Society and Aarhus University Press will manage the distribution. The Carlsberg Foundation and Bahrain's Cabinet and Information Ministry will cover the editing and printing expenses.

The publication of the book and the CDs on the music of Bahrain will be celebrated at a festivity on Bahrain, at the next annual cultural festival, the theme of which will be "mutual inspiration across cultural borders" with a focus on Rovsing Olsen. In this context, Den Danske Trio and Anette Slaato will perform *A Dream in Violet*, a music piece influenced by Arabic music. On the same occasion singers and musicians will present the traditional pearl fishers' music from Bahrain.

In connection with the concert on Bahrain, a major tour has been planned in cooperation with The Danish Institute in Damascus, where the Danish musicians will also perform in Damascus and Beirut and give "masterclasses" in chamber music on the local music academies. The concert tour is being organised by Louise Lerche-Lerchenborg, who initiated one of the most important Danish musical events, the *Lerchenborg Musical Days*, in 1963 and organised them for thirty years.

Conclusion

Pride of concerted effort is not a special Danish national sport. However, the achievements in the Arabian Gulf made by the Danish expeditions from the Århus museum are recognised everywhere. It is only fair to use this jubilee volume for drawing attention to the fact that the journal *Kuml* and the publications of the Jutland Archaeological Society were the instruments through which the epoch-making investigations in the Gulf were made public nationally and internationally.

Finally, the cooperation on interesting tasks between Moesgård Museum and the countries along the Arabian Gulf will continue. In the future, *Kuml* will again be reporting on new excavations in the palm shadows and eventually, larger investigations will no doubt find their way to the society's comprehensive volumes.

Flemming Højlund
Moesgård Museum

Translated by Annette Lerche Trolle